

TƯ VẤN HƯỚNG NGHIỆP CHO HỌC SINH PHỔ THÔNG

• PGS.TS. ĐẶNG DANH ANH

Viện Nghiên cứu, đào tạo và tư vấn KHCN

1. Các loại tư vấn và tư vấn hướng nghiệp

1.1. Tư vấn, nhà tư vấn và tư vấn chọn nghề

Tư vấn là việc đưa ra lời khuyên hoặc giải pháp kĩ thuật được tiến hành bởi chuyên gia, giúp cho người có nhu cầu (khách hàng) thực hiện được một công việc hay một mục đích chuyên môn cho trước.

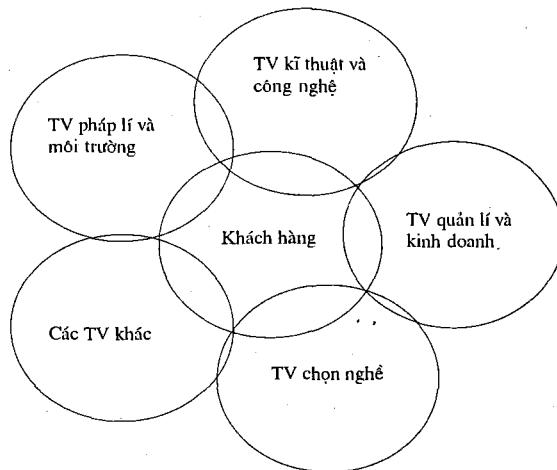
Nhà tư vấn (chuyên gia tư vấn, chuyên viên tư vấn) là người có những hiểu biết, năng lực chuyên môn phù hợp, có khả năng đưa ra lời khuyên hoặc giải pháp kĩ thuật mang tính khả thi cho những ai có nhu cầu (khách hàng) nhằm giúp họ giải quyết một vấn đề chuyên môn hay một nhiệm vụ thực tế xác định.

Cũng có thể hiểu tư vấn theo cách khác: Tư vấn là một dịch vụ “chất xám” trong đó các chuyên gia (có đủ năng lực và phẩm chất thích hợp) tiến hành một cách độc lập, khách quan theo thỏa thuận về các vấn đề: cập nhật, xử lí thông tin, kiến thức; phát hiện, phân tích vấn đề; lựa chọn giải pháp tối ưu cho từng trường hợp cụ thể nhằm chuyển giao chúng đến đúng người có nhu cầu, vào đúng lúc, theo đúng cách để đạt được mục tiêu, hiệu quả cao.

Như vậy, tư vấn có vai trò rất quan trọng trong chuyển giao công nghệ, chuyển giao kĩ năng quản lí phục vụ cạnh tranh có hiệu quả. Tư vấn còn là yếu tố thúc đẩy ngoại thương và đầu tư nước ngoài, phát triển kinh tế đối ngoại; là yếu tố thúc đẩy truyền bá và ứng dụng kiến thức, nâng cao chất lượng cuộc sống; là cầu nối giữa các nhà đầu tư, kinh doanh với nhau và với khu vực nghiên cứu, phát triển và đào tạo; cuối cùng tư vấn giữ vai trò thông tin hai chiều giữa các doanh nghiệp với các cơ quan quản lí nhà nước nhằm góp phần tăng cường hiệu lực quản lí nhà nước và hỗ trợ cải cách hành chính. Với tầm quan trọng này, ở các nước phát triển người ta ví tư vấn như là ngành “công nghiệp không khói” vì nó được phát triển mạnh mẽ, rộng khắp và là “đòn seo” thúc đẩy kinh tế - xã hội phát triển.

Các chủ thể thực hiện tư vấn gồm: cá nhân chuyên gia tư vấn độc lập, các cơ sở đào tạo; các viện nghiên cứu; các hiệp hội chuyên môn; bộ phận tư vấn trong các hãng lớn; doanh nghiệp tư vấn chuyên nghiệp về các lĩnh vực: “tư vấn về pháp luật sở hữu công nghiệp; tư vấn về lập dự án, đánh giá và đấu (xét) thầu; tư vấn về thông tin, công nghệ và chuyển giao công nghệ mới; tư vấn về tiếp thị, quản lí doanh nghiệp; tư vấn về vay vốn tín dụng, xây dựng cơ sở vật chất; khu vực dịch vụ tư vấn công cộng (do chính phủ tài trợ)...

Các lĩnh vực hoạt động tư vấn chủ yếu: tư vấn kĩ thuật – công nghệ; tư vấn quản lí và kinh doanh; tư vấn pháp lí và môi trường; tư vấn chọn nghề và các tư vấn khác.

Như vậy tư vấn chọn nghề (gồm: tư vấn hướng nghiệp + tư vấn nghề) được xem là một bộ phận của ngành “công nghiệp tư vấn” nói chung. Nói theo cách khác, tư vấn chọn nghề là cho học sinh (HS) lời khuyên để các em chọn lấy một nghề vừa phù hợp với yêu cầu của nghề, vừa phù hợp với năng lực, sở trường, nguyện vọng của bản thân, đồng thời đáp ứng nhu cầu nhân lực của các thành phần kinh tế. Tư vấn chọn nghề gồm tư vấn hướng nghiệp cho HS

phổ thông (HSPT) và tư vấn nghề cho HS, sinh viên (SV) các trường dạy nghề, trung cấp chuyên nghiệp, cao đẳng và đại học khi các em mới nhập trường. Chúng tôi xin được trình bày rõ hơn bằng cách xem xét các khái niệm dưới đây.

1.2. Phân biệt tư vấn nghề (TVN) và tư vấn hướng nghiệp (TVHN)

Thuật ngữ TVN được dùng từ lâu và rất phổ biến trong sách, báo, tạp chí. Điều đó hoàn toàn đúng. Gần đây người ta mới dùng thuật ngữ TVHN, nhưng cũng chưa có tác giả nào chỉ ra thật rõ ràng chúng giống nhau, khác nhau ở chỗ nào? Theo chúng tôi, chúng giống nhau cả về hình thức lẫn nội dung khái niệm bởi lẽ mục tiêu chung nhất, cao cả nhất của TVN và TVHN đều là giúp HS chọn được ngành học, nghề học và trường học sao cho phù hợp với yêu cầu của nghề, của xã hội và đặc điểm của bản thân các em. Vì thế chúng có thể đổi vị trí cho nhau trong mệnh đề. Tuy nhiên, nếu nhìn thật tinh tế ta sẽ thấy chúng khác nhau đôi chút về đối tượng, phạm vi, mức độ.

- TVN là tư vấn diện hẹp, đối tượng của TVN là HS đã bước chân vào trường nghề, trường trung cấp chuyên nghiệp. TVN giúp các em chọn lấy một ngành học cụ thể (đối với trung cấp chuyên nghiệp) hoặc một nghề cụ thể (đối với dạy nghề) trong số những ngành nghề mà nhà trường được phép đào tạo. Tùy thuộc vào kết quả học thực hành, các em sẽ được tuyển chọn vào nghề đó hay chuyển qua học nghề khác. Như vậy, TVN là tư vấn diện hẹp, phạm vi diễn ra trong trường dạy nghề, trường trung cấp chuyên nghiệp, nó gắn với một ngành, một nghề cụ thể và đặc biệt gắn với khâu tuyển chọn nghề. Đương nhiên, những ngành nghề có yêu cầu cao về mặt tâm sinh lí như các nghề lái xe, lái tàu, phi công, thợ lặn trong ngành dầu khí v.v... thì việc TVN và tuyển chọn nghề vô cùng kĩ lưỡng. Còn đại đa số các nghề chỉ cần "thử khả năng" qua học thực hành mà thôi.

- TVHN là tư vấn diện rộng, đối tượng của TVHN là HSPT, phạm vi diễn ra trong nhà trường phổ thông và trong trung tâm kĩ thuật tổng hợp - hướng nghiệp (KTTH-HN). TVHN có 2 mức độ: tư vấn sơ bộ và tư vấn chuyên sâu. TVHN sơ bộ có thể được thực hiện trong tất cả các trường phổ thông mà không gây khó khăn gì bởi lẽ TVHN sơ

bộ không đòi hỏi phải có các thiết bị kĩ thuật phức tạp cũng như đội ngũ chuyên gia có tay nghề về hướng nghiệp; còn TVHN chuyên sâu chỉ có thể được thực hiện ở những cơ sở có điều kiện (trung tâm KTTH-HN chẳng hạn vì ở đó có đội ngũ giáo viên chuyên trách và có các thiết bị máy móc để đo những phẩm chất tâm sinh lí ở HS). Dù tư vấn theo mức độ nào thì người ta vẫn phải dùng một trong bốn cách tư vấn sau: TV thông tin hướng dẫn, TV chẩn đoán, TV y học, TV hiệu chỉnh. Trong quá trình tư vấn cần lưu ý một điều là: nếu HS học nghề có quyền được tư vấn và được lựa chọn để dành lấy một nghề phù hợp trong số rất ít nghề mà trường đó được phép đào tạo thì HSPT lại vô cùng khó khăn không biết chọn như thế nào để có được một nghề vừa ý trong "biển nghề mênh mông". Chính đặc điểm này đã làm phức tạp thêm quá trình TVHN cho HSPT. Do đó, giáo viên tư vấn phải biết gắn quá trình TVHN với quy trình chọn nghề. Nói cách khác, giáo viên tư vấn phải giúp HS trước hết định hướng vào 1 trong 5 loại nghề: người - thiên nhiên, người - kĩ thuật, người - người, người - dấu hiệu, người - nghệ thuật mà sách GDHN đã dạy; sau đó từ loại nghề xác định lấy ngành (nhóm nghề) rồi đến nghề cụ thể trong nhóm; "cái cụ thể" ở đây không phải trong "tầm tay" như HS trường nghề mà nó chỉ có tính chất định hướng, phản ánh ý tưởng, dự định được vạch ra trong "kế hoạch" nghề nghiệp của HS mà thôi bởi vì khi làm hồ sơ tuyển sinh dự định này của các em phần nhiều lại thay đổi do nhiều nguyên nhân khác nhau. Tóm lại, TVHN là tư vấn diện rộng và sự lựa chọn nghề của HSPT chưa ổn định, bền vững.

1.3. Về tư vấn hướng nghiệp (TVHN); tư vấn hướng học (TVHH) và phân ban ở THPT

Trong cấu trúc của GDHN có nhiều thành tố, song có điều chắc chắn là TVHH và TVHN phải có vị trí thích đáng và được quan tâm đúng mức bởi lẽ vấn đề phân ban và vấn đề nghề nghiệp, công ăn việc làm cho HS là mối quan tâm hàng đầu của toàn xã hội.

Thuật ngữ "TVHH" đối với chúng ta còn rất mới mẻ, ít dùng nhưng trên thế giới người ta đã dùng từ những năm 50-60 của thế kỉ 20. Hướng nghiệp được chia thành 2 loại: hướng nghiệp học đường tương ứng với nó là TVHH và hướng nghiệp nghề tương ứng với nó là TVHN.

Ở các nước phát triển, hướng nghiệp được thể chế hóa bằng các sắc lệnh liên quan tới học sinh rời ghế nhà trường ở độ tuổi 14, 15 - lứa tuổi đã tốt nghiệp THCS để học tiếp lên THPT hoặc đi học nghề hoặc đi vào lao động sản xuất. Tuy nhiên, người ta quan tâm ngày càng nhiều hơn tới HS nghỉ học ở độ tuổi 11 không phải để giúp các em đi làm mà giúp chúng vào học THCS. Bởi vậy, một số nhà khoa học, điển hình là GS.Henri Piéron (1959) người Pháp đã lên tiếng phản đối việc bó hẹp công việc hướng nghiệp chỉ hướng vào các nghề lao động chân tay mà không hướng vào các nghề kĩ thuật đòi hỏi trình độ văn hóa cao hơn. Do vậy đã xuất hiện "hướng nghiệp học đường (TVHH) và hướng nghiệp nghề (TVHN)".

Như vậy, đối tượng của TVHH không chỉ là HS sau THCS - và THPT mà còn là HS các lớp dưới vì lí do nào đó đã bỏ học giữa chừng. Ở đây cần lưu ý một điều, cả về lí luận lẫn thực tiễn người ta coi vấn đề phân hóa giảng dạy (phân ban) ở THPT thực chất là vấn đề hướng nghiệp và do đó, đối tượng trọng tâm của TVHH hiện nay phải là HS tốt nghiệp THCS. Trên cơ sở cái "nền" phẩm-chất trí tuệ và hứng thú môn học của các em, các nhà tư vấn giúp các em vào học ban nào mà những mặt trội đó được phát huy nhiều nhất. Vấn đề đào tạo nhân tài cũng là một trong những mục tiêu của phân ban và của hướng nghiệp, được tất cả các nước đều quan tâm. Dù công khai hay không công khai tuyên bố nhưng nước nào cũng có hình thức tổ chức riêng để bồi dưỡng nhân tài.

Hiện nay, chúng ta chưa có một công trình nghiên cứu đánh giá thật đầy đủ, toàn diện có luận cứ khoa học vững chắc về vấn đề phân ban ở nước ta. Lúc đầu, khi thí điểm có 2 ban: khoa học tự nhiên và khoa học xã hội. Khi triển khai đại trà, tỉ lệ HS vào các ban này quá chênh lệch (có địa phương HS vào ban khoa học tự nhiên chiếm tới 93%) không như chúng ta mong muốn. Từ thực tiễn đó Bộ đã đề xuất thêm Ban cơ bản. Theo báo cáo tại cuộc họp triển khai đại trà sách giáo khoa lớp 11 vào đầu tháng 10 năm 2007 do Bộ GD-ĐT tổ chức, tỉ lệ HS vào Ban cơ bản ở nhiều địa phương trên 70%, cá biệt có nơi trên 80%. Rõ ràng là, việc phân luồng HS vào các ban là tự phát, tùy thuộc vào từng trường, từng

HS, thiếu hẳn vai trò tổ chức hướng dẫn của công tác hướng nghiệp học đường (TVHH).

1.4. Vị trí mới của TVHN trong chủ trương của Bộ GD-ĐT

Trong những năm gần đây, Bộ GD-ĐT rất quan tâm đến công tác giáo dục hướng nghiệp (GDHN) cho học sinh phổ thông (HSPT) từ lớp 9 đến lớp 12. Cụ thể là : bên cạnh việc thẩm định xong chương trình GDHN, Bộ GD-ĐT đã cho biên soạn sách giáo viên về GDHN và bắt đầu từ hè năm 2004 đến hè 2006 tiến hành tập huấn thí điểm vòng 1, vòng 2 cho các giáo viên cốt cán về GDHN từ lớp 9 và lớp 12. Hè năm 2005, năm 2006, 2007, 2008 Bộ đã cho triển khai đại trà ở tất cả các lớp theo thứ tự từ lớp 9 đến lớp 12 trong toàn quốc.

Tuy nhiên, trong các lần tập huấn kể trên, thời lượng dành cho công tác TVHN còn rất khiêm tốn, không đáp ứng được nhu cầu nâng cao tay nghề thực tiễn về TVHN cho giáo viên.

Bởi vậy, ngay từ năm 2006, lãnh đạo Bộ GD-ĐT đã giao cho Trung tâm lao động - hướng nghiệp biên soạn tài liệu TVHN và mở các lớp bồi dưỡng nghiệp vụ cho giáo viên các trung tâm kĩ thuật tổng hợp - hướng nghiệp của 22 tỉnh tham gia dự án phát triển giáo dục THPT với nhiệm vụ triển khai TVHN cho HS lớp 12 trong học kỳ I năm học 2006 - 2007.

(Còn nữa)

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Đào Công Minh (2006): *Luận văn Thạc sĩ: Quản lí hoạt động giáo dục hướng nghiệp ở Trung tâm KTTH-HN III Hải Phòng.*
2. Trần Minh Tuấn (2007): *Tài liệu bồi dưỡng của trung tâm KTTH-HN, Nghệ An.*
3. Trung tâm Lao động - Hướng nghiệp (2007): *Tài liệu bồi dưỡng cho giáo viên trung tâm KTTH-HN, NXB Giáo dục, Hà Nội, 2007.*

SUMMARY

The article analyses the difference of concepts in career counseling for students: vocational counseling, vocational advise, learning advice. The author also discusses the procedures, forms and methods in career counseling with steps and requirements for the service.